

Cori Templi Dni Jacobi Majoris. Gütteberge.

Ex dono Dni Sigismundi Kozel a Rey
sentol. Sacrae Caesaris Majestatis Reg
Metallice olim hie Gütteberge prefecty et
pastora ejusdem Republicae Güttebergensis
Princatis

Dedikační přípis v Kutnohorském kodexu (NM – ČMH, sign. AZ 33, f. 1')

AD FONTES MUSICES K PRAMENŮM HUDBY

Hudební prameny. Kutnohorský kodex

Jan Bařa

Císařův měřtan a měřtanův císař

S nástupem Rudolfa II. na český královský trůn je spojován kulturní rozkvět na našem území, který lze chápat jako vyvrcholení vlivu renesanční kultury, jemuž pomyslně otevřel dveře již Rudolfův děd Ferdinand I. Habsburský.

Velmi silným stimulem pro tento rozmach bylo přenesení císařského sídla z Vídně do Prahy roku 1583, která se tak po více než dvou staletích opět stala důležitým bodem na diplomatické mapě Evropy. Stálá přítomnost císařského dvora v Praze měla podstatný vliv na urbanistický, populační, hospodářský a kulturní rozvoj města, který dnes můžeme díky dochovaným historickým pramenům poměrně detailně poznávat. Nás ovšem zajímá především tehdejší hudební kultura. Také na ní lze pozorovat kulturní vlivy císařského dvora a to nejenom ve šlechtickém, ale též v měřtanském prostředí. Právě ve vybavení pražských měřtanských domácností konce 16. a počátku 17. století nacházíme neklamné známky těchto vlivů v podobě nárůstu hudebních nástrojů i hudebnin.

Klenot z Kutné Hory

K vysoké kultuře císařského dvora ovšem nevzhlížela pouze Praha. Snaha vyrovnat se s těmito kulturními impulzy je patrná i v ostatních regionech českého království, kde se stávala součástí reprezentace měřtanských elit. Jedním z příkladů *par excellence* je hudební rukopis z konce 16. století,

uložený v Hudebně-historickém oddělení Národního muzea – Českého muzea hudby v Praze (ČMH) pod signaturou AZ 33. Jedná se o rozměrný manuskript (57,5 × 43,5 × 8 cm), který byl do sbírek ČMH získán antikvární koupí roku 1955. Díky kaligrafickému přípisu na prvním listu rukopisu ovšem víme, že ho koncem 16. století nechal pořádit kutnohorský měřtan Zikmund Kozel z Rýzntálu (c.1548–1598) pro kutnohorský kostel svatého Jakuba Většího.

Kdo byl Zikmund Kozel? Zpočátku pracoval jako písař, v letech 1574–1596 zastával vysoké funkce v městské správě (konšel, soudce, starší obce), nadto byl v letech 1586–1592 ještě horním hofmistrem. Působil rovněž jako kutnohorský školní inspektor. Roku 1568 obdržel erb a přídomek „z Rýzntálu“. K významnému postavení ve městě si dopomohl dvěma výhodnými sňatky a výnosným dolováním, jež mu přineslo velké bohatství. Další prostředky získal Kozel spekulacemi s nemovitostmi a pozemky; roku 1595 nejdříve koupil vsi Bikánek, Křesetice, Krupou, Chrást, Týniště a Perštejnek a vzápětí je výhodně prodal kutnohorské obci. Finanční prosperita umožnila Kozlovi velkorysou podporu zejména partiikulární školy u kostela svatého Jakuba, která se díky němu dočkala roku 1595 nové budovy. O stavbě se uvažovalo již dlouho, neboť stará dřevěná škola ze 14. století přestala vyhovovat. Náročnou stavbu samozřejmě neřinancoval jen Kozel, přispívali na ni i jiní měřtané. V tomto ohledu se výše jeho

Erb Zikmunda Kozla z Rýzntálu v kostele svatého Jakuba Většího v Kutné Hoře

příspěvků možná přeceňuje, zejména díky existenci mnoha oslavných básní předních českých humanistů (které už nezmiňují, že Kozel díky stavbě školy výhodně získal „vodovodní přípojku“ i do svého domu). Kozlova aktivita však dostavěním školy nekončí. Snažil se dbát nejen na materiální, ale také na intelektuální úroveň školy. Umožňoval mu to mj. post inspektora kutnohorských škol. S těmito Kozlovými činnostmi lze spojit i jeho donaci hudebního rukopisu svatojakubského kostela, který dodnes skrývá jeho erb vymalovaný na kruchtě nad salazarovskou kaplí.

Kostel svatého Jakuba Většího v Kutné Hoře s přilehlou renesanční farní školou (nynější arciděkanství)

Samotný fakt, že se významný měšťan stane mecenášem liturgického hudebního rukopisu, není nijak zvláštní. Vpravdě jedinečnou donací se ovšem Kozlův rukopis stává díky tomu, že obsahuje jedenáct hlasově kompletních polyfonních mešních ordinárií, jejichž autoři pocházejí z převážné většiny z okruhu rudolfinské kapely. Takovouto koncentrací rudolfinského hudebního repertoáru bychom jinde v měšťanském prostředí renesančních Čech marně hledali. Nadto se na výrobě první poloviny pramene s velkou pravděpodobností podílel císařský notopisec Leonhardt Franz (u dvora v letech 1586–1599).

Jakou hudbu tedy Kutnohorský kodex obsahuje? Především bychom zde našli čtyři mešní ordinária císařského kapelníka Philippa de Monte (1521–1603) – *Missa septimi toni* a *Cara la vita mia*, obě pro pět hlasů, dále šestihlasé ordinárium *Sine nomine* a konečně osmihlasou mši *Confitebor tibi, Domine*. Sluší se osvětlit, co dalo těmto ordináriím jejich názvy. Byly to vícehlasé skladby duchovního i světského původu, jejichž hudební materiál autor učinil základem nové mešní kompozice. Předlohou druhé jmenované se tak stal stejnojmenný madrigal Giachese di Wert (1535–1596), mši *Sine nomine* Monte složil jako volnou kompozici bez konkrétního modelu a inspirovaní pro své osmihlasé ordinárium čerpal z moteta věhlasného skladatele Orlanda di Lasso (1532–1594). Dalším z autorů je císařský varhaník Carl Luython (1557/1558–1620) zastoupený šestihlasou mši *Filiae Hierusalem* na motivy moteta Philippa de Monte, následován císařským trubačem Philippem Schöndorffem (1565/1570–c 1617).

Ten má v kutnohorském rukopise zapsány dvě šestihlasé mše, obě na Monteho přelohy – *La dolce vista* a *Usquequo Domine*. Dvě ordinária na světské modely pocházejí i z pera Giorgia Floriho (c 1558–c 1594), vicekapelníka tyrolského arcivévodství – mše *Un jour l'amant* (předloha Orlando di Lasso), *Ecco ch'io lass'il core* (předloha Alessandro Striggio). Jednou šestihlasou mešní skladbou je zastoupen také vicekapelník Jacob Regnart (1540/ 1545–1599), jemuž jako inspirace posloužil Monteho madrigal *Poi che'l mio largo pianto*. Posledním autorem je italský skladatel Giulio Belli (c 1560–c 1620), který jako jediný ze jmenovaných autorů nemá s rudolfínským dvorem nic společného a dosud není příliš jasně, jak se v tomto kontextu mohl ocitnout. Není ovšem bez zajímavosti, že jeho osmihlasé ordinárium na vlastní předlohu *Tanto tempore vobiscum sum* se nachází i v dalších polyfonních pramenech na našem území (konkrétně v Praze a Rokycanech).

Jsou zde tedy zastoupeny významné skladatelské osobnosti, jež spojily svou uměleckou dráhu s císařským dvorem (Monte, Luython, Schöndorff, Regnart), ovšem i s arcivévodským dvorem v Innsbrucku (Flori, Regnart). Takovouto repertoárovou sestavu bychom v ostatních dobových hudebních pramenech dochovaných na našem území těžko hledali.

Žáčci zpěvem povinni

Kozlova donace – jakkoliv prestižní a exkluzivní – by pochopitelně nebyla nic platná, pokud by v kutnohorském svatojakubském kostele nebylo hudební těleso, které by bylo schopné tuto působivou hudbu provést. Ze

svatojakubského kostela se dochoval hudební inventář z roku 1653, který – ač tak pozdní – v mnohém detailu zachycuje stav z doby předbělohorské a ukazuje tak na vyspělost hudebního kúru a dobrou vybavenost dobovou polyfonií. Je tudíž zřejmé, že k provozování polyfonní hudby byly na svatojakubském kúru na přelomu 16. a 17. století vynikající předpoklady.

Hudební tělesa vysoké úrovně tu totiž byla hned dvě. Předně to bylo literátské bratrstvo – sdružení hudbymilovných měšťanů, kteří zajišťovali hudební doprovod při nedělní liturgii. Kutnohorské literátské bratrstvo u sv. Jakuba existovalo snad již v 15. století. V pramenech je doloženo roku 1516. Roku 1538 je připomínána žádost literátů o Charvátovskou kapli, aby v ní mohli zpívat. Bratrstvo mělo českou a latinskou část. Roku 1565 byl pro české bratrstvo vyhotoven graduál v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory, nicméně byl o něj veden spor kvůli četným připomínkám ze strany bratrstva, jenž nakonec vedl ke zrušení objednávky. K roku 1581 se zachovala listina, ve které čeští literáti žádají hornické hofmistry o finanční příspěvek na opravu graduálu. Tuto snahu dokládají i četné kšafy kutnohorských měšťanů. Další majetek literátů byl rozmnožován hojnými zbožnými odkazy. Z literatury jsou známa jména některých starších latinského literátského kúru. Roku 1613 jsou připomínáni Jan Piscis (†1617), Adam Hněvusický (†1619), Jan starší Šultys z Felsdorfu (†1621), Pavel Spongopæus Jistebnický (†1619), Václav Sixti ze Zvířetína (†1620), Jan Penicius Táborský, Jan Strejc Písecký (†po 1622). Díky sporům úředním záznamům o kvitování kšaftů ze strany bratrstva lze vystopovat několik dalších jmen literátů: Petr Bernášek (1561), Jan Brodský (1566, 1588), Jakub Brodský (1583) a Jan Holý (1602). Mnozí z nich byli univerzitně vzděláni, aktivně se účastnili veřejného života jako konšelé, soudci, starší obce nebo školní inspektoři a tvořili mezi kutnohorskými měšťany elitu. Ukazuje to na vysokou intelektuální a kulturní úroveň členské základny literátského bratrstva. Zvláštní pozornost si zasluhují Jan starší Šultys z Felsdorfu (jedna z obětí Staroměstské exekuce roku 1621) a zejména Pavel Spongopæus Jistebnický (jeden z předních českých hudebních skladatelů své doby). Vedle nich tu ovšem byli žáci farní školy, kteří měli – narozdíl od literátů – povinnost denního zpěvu v kostele, čímž de facto spláceli náklady na své vzdělávání. Pohlédneme-li do Kutnohorského kodexu na hlasové obsazení jednotlivých mešních ordinárií, pochopíme, že účast školních žáků zpívajících vysoké sopránové hlasy (oproti dospělým mužským hlasům literátů), byla zcela nezbytná.

Odlesk císařského majestátu

Díky Zikmundu Kozlovi z Rýzntálu měli svatojakubští farníci možnost slyšet o nedělních a význačných svátcích liturgického roku

Ukázka rukopisu císařského notisty Leonhardta Franze (NM – ČMH, sign. AZ 33, f. 30')

stejnou hudbu, jaká zněla u císařského dvora. Exkluzivitu daru podporuje i fakt, že některé mše byly dokonce dedikovány samotnému Rudolfovi II. Významné královské město, jehož hornická sláva už za Rudolfových časů začínala nezadržitelně rezivět, se tak mohlo alespoň v kulturní rovině hřát v odlesku císařského majestátu.

Co si dále přečíst?

Bača, Jan, ed.: Kutnohorský kodex. (Praha, Národní muzeum – České muzeum hudby, sign. AZ 33) [hudebnina]. Praha: KLP, 2008. 1 partitura (xii–xxxii, 240 s.). Clavis monumentorum musicorum Regni Bohemiae. Series A; I. ISBN 978-80-86791-21-0.

Daněk, Petr: Rudolfínská Praha jako hudeb-

ní centrum. In: *Opus musicum* 32, 2000, č. 4, s. 15–25. ISSN 0862-8505.

Horyna, Martin: Vícehlasá hudba v Čechách v 15. a 16. století a její interpreti. In: *Hudební věda* 43, 2006, č. 2, s. 117–134. ISSN 0018-7003.

Lindell, Robert: Hudební život na dvoře Rudolfa II. In: *Hudební věda* 26, 1989, č. 2, s. 99–111. ISSN 0018-7003.

Štroblová, Helena, ed. a Altová, Blanka, ed.: Kutná Hora. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 567 s., [16] s. obr. příl. Dějiny českých měst. ISBN 80-7106-186-7. ■

Připraveno ve spolupráci s výzkumným centrem Musica Rudolphina <http://www.bibemus.org/musicarudolphina/index.html>